

К. К. Кондратюк
Г. А. Боднар
В. М. Качмар
В. Є. Голубко

Новітня ІСТОРІЯ України

1914–2008 рр.

Навчальний
посібник

К. К. Кондратюк, Г. А. Боднар, В. М. Качмар, В. Е. Голубко

Новітня ІСТОРІЯ України

1914-2008 рр.

*Навчальний
посібник*

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

Київ

-----"ЗНАННЯ"-----

2011

УДК 94(477)(075.8)
ББК 63.3(4УКР)6я73
Н73

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист № 1.4 / 18-Г-2620 від 4 грудня 2008 р.)*

Р е ц е н з е н т и :

М. М. Кучерена — кандидат історичних наук, професор кафедри новітньої історії України Волинського національного університету імені Лесі Українки;

І. Г. Патер — доктор історичних наук, завідувач відділу новітньої історії України Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України;

В. П. Футала — кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри нової та новітньої історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Новітня історія України. 1914—2008 рр. : навч.
Н73 посіб. / К. К. Кондратюк, Г. А. Боднар, В. М. Качмар,
В. Є. Голубко. — К. : Знання, 2011. — 535 с.

ISBN 978-966-346-717-7

У навчальному посібнику висвітлено складний етап новітньої української історії. Він охоплює початок Першої світової війни, період визвольних змагань українського народу та його державотворчу діяльність, трагічну долю України в умовах тоталітарного режиму, боротьбу з фашистською окупацією в роки Другої світової війни. Проаналізовано період від повоєнного відновлення до “перебудови” М. Горбачова та здобуття Україною незалежності, а з 1991 р. — процес розвитку самостійної Української держави. Практично кожному з тематик цього широкого історичного відтинку висвітлено більш чи менш ґрунтовно. Видавці прагнули уникати власне політичних оцінок і хотіли, щоб авторами були враховані здобутки сучасної української та зарубіжної історіографії з концептуальних питань новітньої української історії.

Для студентів вищих навчальних закладів, викладачів, а також широкого кола читачів, які цікавляться історією українського народу.

**УДК 94(477)(075.8)
ББК 63.3(4УКР)6я73**

© К. К. Кондратюк, Г. А. Боднар,
В. М. Качмар, В. Є. Голубко, 2011
© Видавництво “Знання”, 2011

ISBN 978-966-346-717-7

ЗМІСТ

Від авторів..... 13

Розділ 1. УКРАЇНА В ПЕРШІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ 15

- 1.1. Початок війни. Ставлення населення і політичних партій в Україні до воєнного конфлікту..... 15
- 1.2. Воєнні дії на українських землях у 1914—1916 рр..... 21
- 1.3. Українські січові стрільці..... 25
- 1.4. Назрівання революційної кризи в Російській імперії.....27
 - Запитання для самоконтролю.....29
 - Список рекомендованої літератури.....29

Розділ 2. УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1917—1920 рр......31

- 2.1. Теоретико-методологічні й історіографічні проблеми історії Української революції..... 31
- 2.2. Початок Української революції. Створення Центральної Ради..... 33
- 2.3. Склад і статус Української Центральної Ради..... 36
- 2.4. Українізація армії. Військові з'їзди..... 37
- 2.5. I Універсал Центральної Ради.....39
- 2.6. Утворення Генерального секретаріату. II Універсал..... 40
- 2.7. Відносини Центральної Ради з Тимчасовим урядом у липні — жовтні 1917 р.....42
 - Запитання для самоконтролю..... 44
 - Список рекомендованої літератури..... 45

Розділ 3. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА46

3.1.	Більшовицький переворот у Петрограді. Боротьба за владу в Києві та проголошення Української Народної Республіки.....	46
3.2.	Конфлікт між Раднаркомом РСФРР і Центральною Радою.....	49
3.3.	Початок установлення радянської влади в Україні.....	50
3.4.	Війна Раднаркому Росії з Центральною Радою. Проголошення незалежності УНР.....	51
3.5.	Брестський договір. Останні дні Центральної Ради.....	54
	Запитання для самоконтролю.....	57
	Список рекомендованої літератури.....	57
Розділ 4. УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА ГЕТЬМАНА СКОРОПАДСЬКОГО (29 КВІТНЯ — 14 ГРУДНЯ 1918 р.).....		
		58
4.1.	Гетьманський переворот.....	58
4.2.	Внутрішня політика П. Скоропадського.....	60
4.3.	Зовнішньополітичний курс Української держави.....	65
4.4.	Падіння гетьманського режиму.....	67
	Запитання для самоконтролю.....	69
	Список рекомендованої літератури.....	70
Розділ 5. УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА ЗА ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ.....		
		71
5.1.	Утворення Директорії. Боротьба за відновлення УНР.....	71
5.2.	Внутрішня політика Директорії.....	73
5.3.	Війна Раднаркому Росії проти Директорії УНР.....	78
5.4.	Політика радянської влади в Україні 1919 р.....	82
	Запитання для самоконтролю.....	85
	Список рекомендованої літератури.....	85
Розділ 6. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА		
		86
6.1.	Встановлення української влади у Львові та краю.....	86

6.2.	Проголошення ЗУНР. Державне будівництво.....	89
6.3.	Акт злуки.....	92
6.4.	Польсько-українська війна 1918—1919 рр.....	94
	Запитання для самоконтролю.....	97
	Список рекомендованої літератури.....	98
Розділ 7. ВІЙСЬКОВЕ ПРОТИБОРСТВО ЗА ВЛАДУ В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА 1919—1920 рр.). ПРИЧИНИ ПОРАЗКИ, ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ Й УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.....		
7.1.	Наступ Добровольчої армії Денікіна на Україну.....	99
7.2.	Війська УНР і ЗУНР у боротьбі з денікінцями.....	100
7.3.	Денікінський режим в Україні. Поразка білогвардійців.....	103
7.4.	Польсько-радянська війна 1920 р. і Україна	106
7.5.	Причини поразки, історичне значення й уроки Української революції 1917—1920 рр.....	108
	Запитання для самоконтролю.....	111
	Список рекомендованої літератури.....	111
Розділ 8. УКРАЇНСЬКА СРР У 1921—1928 рр.....		
8.1.	Більшовицький режим. Внутрішньополітична нестабільність і соціально-економічна криза початку 20-х років.....	113
8.2.	Перехід до нової економічної політики	115
8.3.	Україна й утворення СРСР.....	118
	Запитання для самоконтролю.....	122
	Список рекомендованої літератури.....	122
Розділ 9. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ 20-х РОКІВ. УКРАЇНІЗАЦІЯ		
9.1.	Початки українізації.....	124
9.2.	Відродження української культури.....	129

Запитання для самоконтролю.....	134
Список рекомендованої літератури.....	135
Розділ 10. СТАЛІНСЬКА МОДЕРНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ (1929—1941 рр.)	136
10.1. Індустріалізація.....	136
10.2. Колективізація. Голод 1932—1933 рр.....	141
Запитання для самоконтролю.....	148
Список рекомендованої літератури.....	148
Розділ 11. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ 30-х РОКІВ. УТВЕРДЖЕННЯ ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ	149
11.1. Зміни у складі населення УСРР.....	149
11.2. Функціонування політичних інституцій.....	150
11.3. Правоохоронні органи. Терор в Україні у 30-х роках.....	155
Запитання для самоконтролю.....	159
Список рекомендованої літератури.....	160
Розділ 12. КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ ДОБИ УТВЕРДЖЕННЯ ТОТАЛІТАРИЗМУ	161
12.1. Згорання українізації.....	161
12.2. Ліквідація неписьменності дорослого населення.....	162
12.3. Успіхи та проблеми в системі освіти.....	163
12.4. Стан науки.....	164
12.5. Художня література.....	167
12.6. Суперечності у розвитку мистецтва.....	168
Запитання для самоконтролю.....	172
Список рекомендованої літератури.....	172
Розділ 13. ЗАХІДНА УКРАЇНА ПІД ВЛАДОЮ ПОЛЬЩІ (1919—1939 рр.).....	174
13.1. Анексія західноукраїнських земель.....	174
13.2. Політика польської влади щодо Західної України.....	175
13.3. Український визвольний рух.....	178
13.4. Легальні українські партії	178

13.5.	Комуністичний рух.....	182
13.6.	Організація українських націоналістів.....	183
	Запитання для самоконтролю.....	186
	Список рекомендованої літератури.....	187
Розділ 14. СТАНОВИЩЕ УКРАЇНЦІВ БУКОВИНИ, БЕССАРАБІЇ ТА ЗАКАРПАТТЯ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД..... 188		
14.1.	Румунський окупаційний режим.....	188
14.2.	Українські землі під владою Чехо- Словаччини.....	191
14.3.	Карпатська Україна.....	193
	Запитання для самоконтролю.....	196
	Список рекомендованої літератури.....	197
Розділ 15. ВСТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОГО РЕЖИМУ В ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ВЕРЕСЕНЬ 1939 р. — ЧЕРВЕНЬ 1941 р.)..... 198		
15.1.	Українське питання в європейській політиці на початку Другої світової війни	198
15.2.	Вступ Червоної армії в Західну Україну.....	200
15.3.	Приєднання Західної України до УРСР.....	201
15.4.	Приєднання Південної Бессарабії та Північної Буковини.....	203
15.5.	Впровадження радянської суспільно- політичної системи на західноукраїнських землях.....	204
15.6.	Формування та діяльність репресивно- каральних структур.....	207
	Запитання для самоконтролю.....	210
	Список рекомендованої літератури.....	210
Розділ 16. ПОЧАТОК НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ. ПОРАЗКИ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ ТА ЇХ ПРИЧИНИ В 1941—1942 рр..... 211		
16.1.	Напад фашистської Німеччини.....	211
16.2.	Мобілізаційні заходи 1941 року. Евакуація.....	219
16.3.	Битва під Москвою і спроби контрнаступу в Україні. Поразки 1942 року.....	221

	Запитання для самоконтролю.....	223
	Список рекомендованої літератури.....	223
Розділ 17.	ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ І РОЗГОРТАННЯ АНТИНАЦИСТСЬКОГО ОПОРУ В УКРАЇНІ	224
17.1.	Нацистський “новий порядок”.....	224
17.2.	Радянське підпілля і партизанський рух.....	228
17.3.	Націоналістичні підпільні та збройні формування	232
	Запитання для самоконтролю.....	239
	Список рекомендованої літератури.....	239
Розділ 18.	ЗВІЛЬНЕННЯ УКРАЇНИ ВІД ФАШИСТСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ. НАСЛІДКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	241
18.1.	Початок розгрому німецьких військ в Україні.....	241
18.2.	Розгортання боїв на Правобережній Україні.....	244
18.3.	Проблема соборності України.....	246
18.4.	Міжнародне визнання жертвних звитяг українського народу.....	247
	Запитання для самоконтролю.....	249
	Список рекомендованої літератури.....	249
Розділ 19.	УКРАЇНА В 1945—1953 рр.....	251
19.1.	Відновлення радянського тоталітарного режиму в Україні.....	251
19.2.	Урегулювання територіальних питань і зміни у складі населення України.....	256
19.3.	Стан промисловості та сільського господарства.....	259
	Запитання для самоконтролю.....	264
	Список рекомендованої літератури.....	264
Розділ 20.	РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ (1945—1953 рр.)	266
20.1.	Ідеологічний наступ сталінізму.....	266

20.2.	Ліквідація Української греко-католицької церкви.....	270
20.3.	Придушення українського національно-визвольного руху.....	273
20.4.	Депортації та репресії.....	279
	Запитання для самоконтролю.....	281
	Список рекомендованої літератури.....	282
Розділ 21.	УКРАЇНА В 1953—1964 рр.	283
21.1.	Десталінізація.....	283
21.2.	Спроба економічних реформ.....	287
	Запитання для самоконтролю.....	293
	Список рекомендованої літератури.....	293
Розділ 22.	КУЛЬТУРНЕ І ДУХОВНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ (1953—1964 рр.)	295
22.1.	Нова хвиля українізації.....	295
22.2.	Поява шістдесятників у літературі та мистецтві.....	300
22.3.	Політика щодо релігії та церкви.....	303
22.4.	Зародження дисидентського руху.....	305
	Запитання для самоконтролю.....	308
	Список рекомендованої літератури.....	308
Розділ 23.	УКРАЇНА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 60-х — ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 80-х РОКІВ.	310
23.1.	Суспільно-політичне життя.....	310
23.2.	Зміни в демографічному, соціальному та національному складі населення.....	315
23.3.	Економічний розвиток.....	319
23.4.	Назрівання соціально-побутових проблем.....	323
	Запитання для самоконтролю.....	327
	Список рекомендованої літератури.....	327
Розділ 24.	УКРАЇНСЬКИЙ ОПОЗИЦІЙНИЙ (ДИСИДЕНТСЬКИЙ) РУХ (1965—1985 рр.)	329
24.1.	Політизація дисидентського руху в другій половині 60-х років.....	329
24.2.	Арешти і переслідування українських дисидентів на початку 70-х років.....	333
24.3.	Українська громадська група сприяння виконанню Гельсінських угод.....	339

Запитання для самоконтролю.....	343
Список рекомендованої літератури.....	344
Розділ 25. ОСВІТА, НАУКА, КУЛЬТУРА (ДРУГА ПОЛОВИНА 60-х — ПЕРША ПОЛОВИНА 80-х РОКІВ).....	345
25.1. Освіта.....	345
25.2. Наука.....	350
25.3. Література і мистецтво.....	355
Запитання для самоконтролю.....	359
Список рекомендованої літератури.....	360
Розділ 26. УКРАЇНА У 1985—1990 рр.....	361
26.1. Зміни в соціально-економічному житті.....	361
26.2. Суспільно-політичні перетворення.....	368
Запитання для самоконтролю.....	377
Список рекомендованої літератури.....	377
Розділ 27. ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ.....	379
27.1. Політична ситуація в Україні в першій половині 1991 р.....	379
27.2. Спроба державного перевороту в СРСР (серпень 1991 р.) і розгортання подій в Україні.....	383
27.3. Події у Верховній Раді 24 серпня 1991 р. і проголошення незалежності України.....	388
27.4. Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991р.	393
27.5. Роль України в розпаді Радянської імперії	394
Запитання для самоконтролю.....	396
Список рекомендованої літератури.....	397
Розділ 28. РОЗБУДОВА ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУР УКРАЇНИ.....	398
28.1. Реорганізація системи влади. Конституція України 1996 р.....	398
28.2. Запровадження державних атрибутів.....	403
28.3. Створення Збройних сил, Служби безпеки України	404
Запитання для самоконтролю.....	410
Список рекомендованої літератури.....	411

Розділ 29. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ УКРАЇНИ	412
29.1. Політичні партії лівого спрямування.....	412
29.2. Праворадикальні організації.....	416
29.3. Політичні партії центристського спрямування	418
Запитання для самоконтролю.....	427
Список рекомендованої літератури.....	428
Розділ 30. ВИБОРЧІ КАМПАНІЇ В УКРАЇНІ	429
30.1. Вибори до Верховної Ради УРСР 1990 р.....	429
30.2. Перші президентські вибори в Україні.....	430
30.3. Позачергові парламентські та президентські вибори 1994 р.....	431
30.4. Вибори до Верховної Ради України 1998 р.....	434
30.5. Президентські вибори 1999 р.....	435
30.6. Парламентські вибори 2002 р.....	435
30.7. Президентські вибори 2004 р.....	437
30.8. Парламентські вибори 2006 р.....	438
Запитання для самоконтролю.....	440
Список рекомендованої літератури.....	440
Розділ 31. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ (1991—2008 рр.)	442
31.1. Перехід до ринкової економіки та поглиблення економічної кризи в державі (1991—1994 рр.).....	442
31.2. Спроби економічної стабілізації 1994—2000 рр. та їх наслідки.....	445
31.3. Народне господарство України в умовах ринкової економіки: тенденції розвитку.....	449
Запитання для самоконтролю.....	453
Список рекомендованої літератури.....	453
Розділ 32. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ	454
32.1. Вихід України на міжнародну арену та формування її зовнішньополітичної концепції.....	454
32.2. Україна і держави СНД.....	457
32.3. Україна і проблема ядерного роззброєння.....	461

32.4.	Західний вектор зовнішньої політики.....	462
32.5.	Участь України в міжнародних організаціях.....	468
	Запитання для самоконтролю.....	470
	Список рекомендованої літератури.....	471
Розділ 33. ОСВІТА, НАУКА ТА КУЛЬТУРА У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ.....		
33.1.	Освіта.....	472
33.2.	Наука.....	475
33.3.	Культурне життя.....	478
	Запитання для самоконтролю.....	486
	Список рекомендованої літератури.....	486
Розділ 34. УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА.....		
34.1.	Українська діаспора у повоєнні роки.....	487
34.2.	Українська діаспора в країнах Європи.....	488
34.3.	Українська діаспора в США та Канаді.....	496
34.4.	Українці в Латинській Америці й Австралії.....	500
34.5.	Східна українська діаспора.....	502
	Запитання для самоконтролю.....	506
	Список рекомендованої літератури.....	506
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....		507
ДОДАТКИ		510
<i>Додаток 1.</i> Хронологія основних подій.....		510
<i>Додаток 2.</i> Керівники Української держави періоду Національно-демократичної революції (1917—1920 рр.).....		522
<i>Додаток 3.</i> Керівники Західноукраїнської Народної Республіки.....		523
<i>Додаток 4.</i> Керівники органів Радянської України.....		524
<i>Додаток 5.</i> Керівники незалежної України.....		526
<i>Додаток 6.</i> Біографічні дані		527